

УДК 341.95+342.717

О.П. ГОРБАНЬ, Харківський національний університет внутрішніх справ

ПРАВОВИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦЯ ТА ОСОБИ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА

Ключові слова: правовий та соціальний статус, іноземець, особа без громадянства

Поняття особи іноземця та особи без громадянства можна розглядати у двох аспектах – соціальному та правовому. Дослідження та розуміння сутності правового та соціального статусу іноземців та осіб без громадянства дозволяє з'ясувати їх місце та роль у суспільстві та державі як її членів і пояснює особливості їхнього правового статусу й зв'язок з громадянством іншої держави, зміст та особливості їхнього права на працю за чинним національним та міжнародним законодавством, правові засоби дотримання та забезпечення цього права.

Питання правового та соціального статусу в юридичні науки досліджували такі вчені як, Н.В. Витрук, Л.Д. Воеводин, В.М. Горшенев, М.І. Іншин, Т.Н. Кирилова, С.В. Константинов, В.И. Лисовский, Н.И. Матузов, О.Ф. Скакун.

Таким чином, розглядаючи іноземця у соціальному аспекті, перш за все слід пам'ятати, що це людина з її невід'ємними правами, свободами та обов'язками. Суспільство взагалі і кожна певна соціальна група зокрема складається з конкретних індивідів, які знаходяться в системі багатогранних зв'язків – суспільних відносин, в які вони вступають в процесі виробництва й розподілу матеріальних благ, а також приймаючи участь в політичній, культурній та інших сферах суспільного життя.

На думку О.Ф. Скакун, «людина саме тоді стає істотою суспільною, коли вона є біологічно сформованим індивідом із волею та свідомістю» [1, с.24]. Іншими словами, лю-

дина спочатку є створінням природи, потім – членом суспільства, а вже потім – громадянином держави. У характеристиці соціальної сутності людини принципово важливим є розуміння її як громадянина, тобто особи, яка має певну сукупність характерних ознак – правову приналежність до тієї або іншої держави, підпадає під дію її законів, інших нормативно-правових актів і узгоджує свою поведінку з правовими установками цієї держави. Тобто, можна зробити висновок, що основу правового статусу людини створюють правовідношення громадянства. Від суспільства та держави людина одержує свої права, відповідно держава є джерелом й гарантом захисту прав людини завдяки існуючому порядку закріплення їх у законі. Щодо глибинного змісту поняття особистості, треба зазначити, що під терміном «особистість» ми розуміємо загальноживаний та науковий термін, що означає: 1) людську істоту як суб'єкта відносин та свідомої діяльності (особу в широкому сенсі цього слова) та 2) стійку систему соціально-значимих чи таких, що характеризують індивіда як члена того або іншого суспільства чи спільноти відносин.

Проблема особистості у філософському розумінні – це, перш за все, питання про те, яке місце займає людина у світі, тобто розуміння не тільки того, ким вона є зараз, у певній проміжок часу, але й взагалі її ролі у минулому та майбутньому. Людина, як особистість, формується тільки у суспільстві. Так, наприклад, людина, як член суспільства та як особистість посідає центральне місце у вченні німецького філософа Іммануїла Канта про правову державу. Тобто, для німецької класичної філософії визначним є уявлення про людину, як про суб'єкт духовної діяльності, що створює світ культури, як носій загальнозначного пізнання, всезагального суспільного початку – розуму [2, с.769]. Необхідною умовою існування будь-якої суспільної формації, як відомо, є розроблені державою норми права, які регулюють поведінку та взаємини між індивідами, між особис-

тістю й суспільством. Таким чином, поняття «людина» і «особистість», відображаючи різні аспекти одного цілого – окремого індивіда, знаходяться між собою в тісному взаємозв'язку.

Особистість, будучи продуктом суспільства, характеризується в єдності її індивідуальних соціальних і біологічних рис і, зокрема, включає: 1) ознаки, що характеризують соціальні зв'язки і відносини людини (економічні, політичні, національні, класові, юридичні, моральні та ін.); 2) набуті особистим досвідом знання, навички, звички, культурний рівень; 3) біологічно обумовлені риси: інстинкти, темперамент, відчуття, елементарні потреби, стан здоров'я; 4) риси індивідуальної психіки та мислення, здатності пізнавати мир, створювати твори літератури, науки і мистецтва. Все це охоплюється таким поняттям, як статус особи.

Правовий статус мають будь-яка особа, відокремлені групи осіб, а також сукупність усіх осіб у суспільстві в цілому – громадянське суспільство. Правовий статус населення кожної держави визначається, насамперед, нормами внутрішньодержавного права. Разом із тим є чимало проблем, пов'язаних з населенням, які здавна регулюються нормами звичайного й договірної міжнародного права.

Взагалі, правовий статус особи у суспільстві визначається, перш за все, сукупністю наданих їй та закріплених законом прав і обов'язків та необхідністю нести відповідальність за їх порушення, а також правовим механізмом їх забезпечення та захисту. Правовий статус (положення) особистості у правовій демократичній та соціальній державі повинен: 1) відповідати між народно-правовим стандартам (нормам) про права та свободи; 2) характеризуватися повнотою обсягу прав та свобод, тобто саме у правовому статусі особистості повинні бути присутні політичні, соціально-економічні, культурні, особисті права; 3) передбачати рівність прав, свобод та обов'язків, адже при рівності прав та нерівності обов'язків правова рівність

зникає; 4) встановлювати гарантії прав та свобод для забезпечення їх реальності, фактичного здійснення; 5) не допускати та виключати використання прав та свобод, що суперечать інтересам суспільства та держави. Наразі з загальним правовим статусом існують різновиди спеціального правового статусу як сукупності спеціальних, додаткових прав та обов'язків, що засновані на спеціальному законодавстві та визначають соціальний та правовий стан окремих категорій громадян.

Якщо говорити про соціальний статус конкретної людини, індивіда – слід зазначити, що це характеристика її позиції в даній соціальній системі координат. Так, можна окремо характеризувати особу працівника або працівника певної галузі промисловості. Поєднання індивідуальних та загальних рис особистості обумовлюється дією на неї двох взаємовиключних сил й тенденцій. Через суспільний розподіл праці і внаслідок дії деяких інших причин, людина може існувати та розвиватися тільки в суспільстві, спілкуючись з іншими його членами у процесі виробництва та розподілу матеріальних благ, створення духовних цінностей. Ставши одним з багатьох членів конкретної соціальної групи, особа набуває своїх характерних рис. У той же час особа прагне виділитися з маси собі подібних з метою найповніше розкрити свою індивідуальність, досягти успіхів на якомусь терені та отримати суспільне визнання трудових, політичних, наукових заслуг, здобути популярність на ниві літератури, мистецтва або іншій соціальній сфері.

Правове положення особи як сукупності встановлених державою прав, обов'язків і свобод не є чимось постійним, незмінним, вічним. Не тільки кожна суспільно-економічна формація характеризується відомою своєрідністю в юридичному закріпленні свободи особи, але, як правило, і кожна окрема держава намагається по-своєму вирішити дане питання, закріплюючи правовий статус особи. При цьому в кожній окремій державі правовий статус іноземців і осіб без

громадянства є різний. Отже, що мається на увазі, коли ми говоримо взагалі про правовий статус?

В залежності від того, яку займає людина позицію завдяки природним ознакам (раса, соціальне походження) чи завдяки власним зусиллям (освіта, природні здібності), розрізняють відповідно «приписаний» і «досягнений» статус [2, с.488]. У соціальному аспекті статус означає сукупність прав та обов'язків. Дійсно, «статус» є сукупністю прав та обов'язків, що визначають юридичний стан особи, державного органу чи міжнародної організації; комплексний показник становища певного прошарку, групи чи індивідів в соціальній системі – один з найважливіших параметрів соціальної стратифікації [3, с.357].

На погляд дослідниці, структура правового статусу особистості може бути подана у вигляді наступних елементів: правосуб'єктність, права, свободи, обов'язки, відповідальність. М.М. Рассолов розуміє під правовим статусом сукупність прав та свобод, обов'язків та відповідальності особистості, що встановлюють її правовий стан в суспільстві. «Державний службовець, суддя, військовослужбовець, студент, шановний громадянин – все це правові статуси, котрі визначають правовий стан конкретних осіб та характеризуються певним набором прав і свобод» [4, с.217]. У свою чергу В.М. Корельський та В.Д. Перевалов стверджують, що правовий статус особистості – це «правовий стан людини, відображаючий її фактичний стан у взаємовідносинах з суспільством та державою» [5, с.503]. М.Н. Марченко доводить, що правовий статус, будучи складовою частиною системи прав, виступає у якості відносно самостійного регулятора суспільних відносин [6, с.267].

Традиційно до структури правового статусу громадянина включають сукупність його прав, свобод та обов'язків, що встановлені державою та закріплені в законах. Так, М.С. Строгович зазначав, що права, надані громадянам законом, разом з обов'язками, що ле-

жать на громадянах у силу закону складають правовий статус громадянина, його правове положення [7, с.229]. Зазначимо, що наведене визначення при всій його видимій простоті та зручності не може претендувати на універсальність, оскільки недостатньо повно характеризує правовий стан особистості в суспільстві, юридичний компонент її фактичного положення, недостатньо чітко відбиває зв'язок права з іншими соціальними явищами і процесами, позбавляє правове положення особистості значної частини властивої йому динамічності. Водночас, продовжуючи цю думку, можна констатувати, що вузький підхід до проблеми змісту правового статусу особистості має право на життя і займає своє, адекватне місце в системі понятійного апарата теоретичної науки в цілому. У той же час не можна не погодитися з думкою М.В. Витрука, який вважає, що вирішуючи задачу показати всі соціально-юридичні якості особистості в їхній єдності, необхідно розкрити правове положення особистості в широкому плані, комплексно, не зводячи його до системи юридичних прав і обов'язків особистості, як суб'єкта права [8, с.124].

З позиції широкого тлумачення в поняття правового статусу включається весь обсяг правових можливостей і обтяжень суб'єкта, а також правові засоби, що характеризують різноманітні сторони його правового положення. Вихідним висувається положення М.І. Матузова, у відповідності з яким до правового статусу необхідно відносити «все те, що так або інакше, з правової точки зору, визначає, гарантує, характеризує, оформлює положення громадян в державі» [9, с.87]. Сам М.І. Матузов в поняття правового статусу особистості включає «такі основні елементи, які складають його зміст і структуру: 1) відповідні правові норми; 2) правосуб'єктність; 3) загальні для усіх суб'єктивні права, свободи та обов'язки; 4) законні інтереси; 5) громадянство; 6) юридичну відповідальність; 7) правові принципи; 8) правовідносини загального (статутного) характеру» [10, с.59]. Інший дослідник, Л.Д. Воєводін до

обов'язкових структурних елементів правового статусу відносить: громадянство, загальну правоздатність, статутні права і обов'язки, юридичні гарантії прав і обов'язків та принципи правового положення громадян [11, с.7].

В юридичній літературі існують й інші погляди на дану проблему. Так, В.М. Горшенев віддає перевагу вузькому розумінню правового статусу і зазначає, що «громадянство, правосуб'єктність, загальні правовідносини виконують стосовно правового статусу функції або передумов, або похідного елементу, продукту прояву правового статусу» [12, с.57].

Взагалі правовий статус особи у суспільстві визначається, перш за все, сукупністю наданих їй законом прав та обов'язків, системою гарантій їх забезпечення та необхідністю нести відповідальність за порушення останніх. Основою життєдіяльності будь-якої суспільної організації є трудова діяльність людини, що у цивілізованому суспільстві фактично повністю врегульована нормами права, тому від більш загальної категорії – загального правового статусу особи походить категорія правового статусу працівника, як учасника трудових та тісно пов'язаних з ними відносин. На думку М.І. Іншина, чи не найважливішим фактором визначення правового статусу особи є з'ясування її місця у суспільній організації праці [13, с.104]. В цьому аспекті слід розглядати правовий статус особистості як родове поняття, а правовий статус кожного певного працівника – видове.

Правовий статус працівника має свої певні риси. Його юридична свобода означає одну і єдину міру свободи – продавати свою робочу силу. Хоча на ринку робочої сили зустрічаються вільні та юридично рівноправні особи – капіталіст і робочий, у останнього міра свободи значно менша. Або робочий погоджується виконувати роботу за відповідну плату, або він залишається безробітним і терпить позбавлення, отримуючи від держави допомогу з безробіття. В той же час для

безробітного практично закриті всі блага, які має в своєму розпорядженні сучасне цивілізоване суспільство, і відповідно, відсутні необхідні умови для формування і прояву себе як особистості. Людина виявляється непотрібною суспільству, а її здібності й таланти залишаються не витребуваними. В такому положенні, як вже мовилося, в буржуазному суспільстві опиняються не окремі, жалюгідні невдахи, а мільйони кваліфікованих і здатних фахівців або молодих людей, що вступили в трудове життя.

Говорячи про правовий статус іноземців та осіб без громадянства, слід звернутися до термінології, тобто надати роз'яснення – хто є «іноземцями» і чому саме вони звертають на себе увагу в якості носіїв спеціального правового статусу. Поняття «іноземця» надається у законодавстві різних часів неоднозначно і ми спробуємо звернутися до історії виникнення та розуміння цього поняття у різні часи розвитку радянського та українського суспільства.

До утворення Союзу РСР, у законодавчих актах перших років радянської влади поняття іноземця спочатку зустрічалося в положеннях про іноземців в УРСР і БССР, затверджених у 1922 році. У кожному із цих положень були систематизовані й об'єднані окремі декрети цих республік, які стосувалися правового становища іноземних громадян. Поняття «іноземний громадянин» визначалося в цих республіках відсутністю в особи громадянства кожної з радянських республік. Це повинно було бути підтвержене наданням зацікавленою особою: а) належного посвідчення про своє іноземне громадянство; б) особам, які вийшли з громадянства кожної з радянських республік наданням ними посвідчення про свій вихід із зазначеного громадянства, отриманого від належних радянських установ. Таким чином, категорія «іноземець» містила в собі дві групи осіб: іноземців та осіб без громадянства. Це, у свою чергу, дістало відображення в наукових дослідженнях того часу.

Зокрема, А.Н. Макаров в одному з перших

своїх наукових досліджень, присвячених правовому становищу іноземців у нашій країні, визначає поняття «іноземця» як будь-яку особу, яка не є громадянином СРСР» [14, с.7]. Віднесення до цієї категорії громадян інших держав та осіб, які не мають громадянства взагалі, обумовлене тим, що в радянському законодавстві того періоду інститут осіб без громадянства був відсутній взагалі.

Після утворення Союзу РСР, 29.10.1924 року ЦВК СРСР затвердив Положення про союзне громадянство [15]. У цьому Положенні поняття іноземного громадянина не давалося, а поняття громадянства СРСР визначалося в такий спосіб: «Кожна особа визнається громадянином Союзу РСР, оскільки нею не буде доведено, що вона є іноземним громадянином». З такого визначення випливало, що якщо особа могла довести свою приналежність до якоїсь іноземної держави, то вона визнавалася іноземним громадянином. Основним доказом приналежності особи до іноземної держави вважалося представлення нею діючих національних документів. Але обов'язок доведення цього факту, на мій погляд, доцільніше було б покласти на державу, аніж на громадянина, оскільки багато людей з різни причин не мали можливості довести своє справжнє громадянство чи свідомо приховували це. Викликана таким ставленням неврегульованість з боку органів державної влади за кількістю осіб своєї нації, зрівнянні їх прав та свобод з правами та свободами громадян інших держав не влаштувала врешті-решт органи державного управління. У розробленому через рік НКВС РРФСР Положенні про види на проживання для іноземців (Положення) [16], поняття іноземця було дещо уточнене. «Іноземцями, відповідно до статті 1 Положення, – іменуються громадяни держав, що не входять до складу СРСР, які мають у підтвердження цього належні національні паспорти і не є громадянами СРСР». Отже для визнання особи іноземним громадянином вона мусить відповідати наступним критеріям: належати

до громадянства іноземної держави; мати, на підтвердження цього, діючий національний паспорт; не бути громадянином СРСР. Вказівка на те, що іноземні громадяни повинні мати діючі національні паспорти, що підтверджують їх приналежність до конкретної іноземної держави, мало істотне практичне значення. Справа в тому, що Положенням про види на проживання для іноземних громадян 1925 року всі особи, які не були громадянами СРСР і не мали належних національних документів, що підтверджували б їх приналежність до іноземної держави, відносилися до «осіб, які заявляють себе іноземними громадянами». Правовий статус «осіб, які заявляють себе іноземними громадянами», власне кажучи, не відрізнявся від правового статусу іноземців, за винятком форми виданих їм документів.

Категорія «осіб, які заявляють себе іноземними громадянами», проіснувала недовго. З виходом нового Положення про громадянство Союзу РСР від 22.08.1931 року [17] була проведена перереєстрація всіх «осіб, які заявляють себе іноземними громадянами», метою якої було встановлення в державі двох категорій осіб – іноземних громадян і радянських громадян. Видані на виконання цього Положення Правила про порядок доказу прав іноземного громадянства, затвержені НКВС і ОДПУ 08.10.1931 року, передбачали, що види на проживання для осіб, які заявляють про своє іноземне громадянство, скасовуються, а особи, які мають ці документи, повинні були отримати вид на проживання для іноземного громадянина, або бути визнані громадянами Союзу РСР. Положення про громадянство Союзу РСР 1931 року і все наступне законодавство СРСР, що стосується правового становища іноземних громадян, не внесло істотних змін у визначення поняття іноземного громадянина, даного в Положенні про види на проживання для іноземних громадян 1925 року. Не було поняття «іноземний громадянин» й у Законі про громадянство СРСР від 19.08.1938 року.

Підсумовуючи аналіз радянського законо-

давства, можна сформулювати поняття «іноземний громадянин» виходячи лише з раніше виданих нормативних актів і з визначення громадян СРСР, даного в Законі «Про громадянство» від 19.08.1938 року. Стаття 2 зазначеного Закону визначає, що громадянами СРСР є: а) усі піддані колишньої Російської імперії до 7.11.1917 року і які не втратили радянського громадянства; б) особи, які придбали радянське громадянство у встановленому законом порядку. Зважаючи на те, що російське дореволюційне законодавство визнавало «іноземцями» усіх підданих інших держав, які не вступили у встановленому порядку в підданство СРСР [18], можна зробити висновок, що іноземним громадянином за діючим раніше радянським законодавством визнавалася особа, яка проживала на території СРСР і не була її громадянином, а була громадянином іншої держави.

Правила проживання іноземців і осіб без громадянства в СРСР, затверджені Радою Міністрів СРСР від 6.03.1962 року [19] у статті 1 наголошували, що «іноземцями в СРСР визнаються особи, що є громадянами (підданими) інших держав та мають в підтвердження цього діючі національні паспорти, чи документи, які їх замінюють, якщо ці особи у відповідності зі ст.2 Закону про громадянство СРСР не є громадянами СРСР». Отже, проживання іноземного громадянина на території СРСР не було його обов'язковою ознакою, але в нього повинен бути правовий зв'язок з державою.

Думки науковців, які займалися розробкою та досліджували правовий статус іноземців та осіб без громадянства склалися у різні часи неоднозначно. Так, наприклад, В.І. Лісовський розглядає іноземних громадян як осіб, які перебували на території іноземної держави і не були її громадянами [20, с.129]. Але дане визначення не можна назвати цілком вірним, оскільки така ознака як наявність громадянства чи підданства іншої держави, чи відсутність будь-якого громадянства, що чітко відрізняє іноземця від особи без громадянства, не була ним врахована. На

думку Т.Н. Кирилової, іноземним громадянином є «особа, яка має постійний політичний, економічний і правовий зв'язок з державою свого громадянства і перебуває в тимчасовому економічному і правовому зв'язку з іншими державами» [21, с.105]. Свого часу один з дослідників – В.Д. Яворський визначав іноземного громадянина наступним чином: «це фізична особа, котра постійно чи тимчасово перебуває на території країни, не є радянським громадянином і знаходиться в громадянстві чи підданстві іншої держави» [22, с.4]. С.Б. Чехович визначив іноземців як осіб, які прибувають до іншої держави, у якій існує монархічна форма правління (підданий) або республіканська форма правління (громадянин) [23, с.5]. С.В. Константінов сформулював власне визначення поняття «іноземний громадянин», під яким він розуміє «особу, яка є громадянином чи підданим іншої держави, що підтверджено відповідними документами, яка не є громадянином України, але у зв'язку із постійним чи тимчасовим перебуванням на території України, а також інших причин, перебуває у правовому зв'язку з Україною в особі її компетентних органів» [24, с.22]. На наш погляд дане визначення хоча й більш об'ємне і відображає усі ознаки, що характеризують іноземних громадян, є не зовсім вдалим, оскільки для точного викладення суті розглядуваного поняття можна використовувати визначення, яке за змістом значно стисліше. Така ознака, що характеризує іноземного громадянина, як маючого відповідні документи про підтвердження громадянства чи підданства іншої держави неоднозначна.

Справа в тому, що встановлення факту приналежності певної особи до громадянства конкретної країни може відбуватися набагато пізніше за часом, аніж фактичне віднесення цієї особи до категорії іноземців. Мається на увазі, що якщо на території України перебуває громадянин, який заявляє себе громадянином іншої країни, але з тих чи інших причин на момент встановлення особи не може підтвердити це відповідними докумен-

тами – паспортом, проїзним документом дитини, довідкою, транзитною візою, ми однак з урахуванням певних чинників розуміємо, що він іноземець. Бувають випадки, коли в іноземця можливості надати документ для встановлення громадянства іншої держави немає саме у тій ситуації, що склалася, але пізніше він отримує його та підтвердить свою належність (підданство) до іншої держави.

Тобто при цьому поняття «іноземець» ми розуміємо у більш широкому сенсі, іноді встановлюючи особу людини, що не належить до українського суспільства за зовнішністю, мовними ознаками, поведінкою тощо. Всі ці ознаки, можуть говорити про те що, перед нами людина, яка або належить або не належить до громадянства України, але на цьому етапі не можна робити висновок ким вона є з юридичної точки зору – іноземним громадянином, особою без громадянства чи особою з подвійним громадянством. Щодо легального визначення поняття «іноземець», воно закріплено у двох законодавчих актах. Так, у статті 1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 4.02.1994 року № 3929-ХІІ [25] та статті 1 Закону України «Про громадянство в Україні» від 18.01.2001 року № 2235-ІІІ [26], законодавець вказує, що іноземцем є «особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав». Таким чином, це визначення носить збірний характер, його систематичне тлумачення дає нам розуміння того, що до кола осіб, які є іноземцями, належать не громадяни конкретної держави, а тільки іноземні громадяни та особи без громадянства, що знаходяться на території нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. –Харків: Консум, 2001. –656 с.

2. Философский энциклопедический словарь /Сост. Аверинцев С.С., Ильичев Л.Ф., Ковалев С.М., Ланда Н.М. –М.: Сов. энциклопедия, 1989. –815 с.

3. Політичний енциклопедичний словник: Навчальний посібник /За ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабита. –К.: Генеза, 1997. –400 с.

4. Теория государства и права: Учебник /Под ред. М.М. Рассолова, В.О. Лучина, Б.С. Эбзеева. –М.: ЮНИТИ ДАНА, Закон и право, 2001. –640 с.

5. Теория государства и права. Учебник /Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. –М.: Изд. группа ИНФРА-М-НОРМА, 1997. –570 с.

6. Общая теория государства и права /Отв. ред. М.Н. Марченко. –М.: «Зерцало», 2000. –416 с.

7. Проблемы советского социалистического государства и права в современный период: Некоторые теоретические вопросы /Под ред. В.М. Чхиквадзе. –М.: Наука, 1969. –312 с.

8. Витрук Н.В. Основы теории правового положения личности в социалистическом обществе. –М.: Наука, 1979. –229 с.

9. Матузов Н.И. Юридические обязанности и ответственность как элементы правового статуса личности // Конституция СССР и правовое положение личности. –М.: Ин-т государства и права, 1979. –174 с.

10. Матузов Н.И. Правовая система и личность. –Саратов: Изд-во Саратовск. ун-та, 1987. –293 с.

11. Воеводин Л.Д. Конституционные права и обязанности советских граждан. –М.: Изд-во Моск. ун-та, 1972. –300 с.

12. Горшенев В.М. Структура правового статуса гражданина в свете Конституции СССР 1977 года // Правопорядок и правовой статус личности в развитом социалистическом обществе в свете Конституции СССР 1977 года. –Саратов: Изд-во Саратовск. ун-та, 1980. –278 с.

13. Іншин М.І. Правове регулювання службово-трудових відносин в Україні: Монографія. –Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. –337 с.

14. Макаров А.Н. Правовое положение иностранцев в СССР. –М., 1924. –35 с.

15. Сборник законов СССР. –1924. –№ 23. –Ст.202.
16. Циркуляр НКВД РСФСР №572 от 31.10.1925 г. «О введении в действие Положения о видах на проживание для иностранцев». // Правовое положение иностранцев в СССР. –М., 1926. –117 с.
17. Сборник законов СССР. –1931. –№ 24. –Ст.196.
18. Свод законов Российской империи. Законы о состояниях. -Т.9. –СПб., 1857. -Ст.1512.
19. Приказ КГБ СССР № 0256 от 1962 г. // Ведомости Верховного Совета СССР. –1966. –№ 30.
20. Лисовский В.И. Международное право. –М., 1970. –214 с.
21. Кирилова Т.Н. Общие положения гражданской правосубъектности иностранцев в СССР // Правоведение. –1986. –№ 1. –150 с.
22. Яворский В.Д. Правовое положение иностранцев в СССР: Автореф. дисс... канд. юрид. наук. –К., 1977. –22 с.
23. Чехович С.Б. Правове регулювання міграції іноземців: Дис... канд. юрид. наук. – К., 1998. –213 с.
24. Константінов С.В. Адміністративно-правовий статус іноземців в Україні та механізм його забезпечення: Дис... канд. юрид. наук. -К., 2002. –195 с.
25. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 4.02.1994 р. // ВВР України. –1994. –№ 23. –Ст.161.
26. Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001 р. // ВВР України. –2001. –№ 13. –Ст.65.

Горбань О.П. Правовий та соціальний статус іноземця та особи без громадянства // Форум права. -2007. -№ 1. –С.26-33 [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-1/07gorobg.pdf>

З'ясовані місце й роль іноземця та особи без громадянства у суспільстві та державі як її членів; пояснена особливість їхнього правового статусу й зв'язок з громадянством іншої держави.

Горбань А.П. Правовой и социальный статус иностранца и лица без гражданства

Выяснено место и роль иностранца и лица без гражданства в обществе и государстве как ее членов; объяснена особенность их правового статуса и связь с гражданством другого государства.

Gorban' A.P. Legal and the social status of the foreigner and the person without citizenship

The place and role of the foreigner and the person without citizenship in a society and the state as its members is found out; feature of their legal status and communication with citizenship of other state is explained.